

Рік I.

Ч. 1.

БІБЛІОТЕКА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІЖИ
ПІД РЕДАКЦІЄЮ
АНТОНА КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО.

24564
Тз

ПЕРЛИ

українського письменства.

Вибір із прозових писань українських
письменників.

Накладом М. Вашкевича і А. Крушельницького.

З друкарні Е. Вайденфельда і брата в Станіславові.
1908.

РІДКІСНА КНИГА

Рік I.

Ч. 1.

- БІБЛІОТЕКА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІЖИ
ПІД РЕДАКЦІЄЮ
АНТОНА КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО.

84564
Тз

ПЕРЛИ

українського письменства.

Вибір із прозових писань українських
письменників.

1908.

Видання М. Вашкевича і А. Крушельницького.
Станіславів.

11
1-16477

р.к. 36 992

Високоповазаному
Дру Киранови Сурдинському
виг.
Державному

Вітавічавові 26. грудня 1902

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ Д 16477

З друкарні Е. Вайденфельда в Станіславові.

РІДКІСНА КНИГА

Марш Сагайдачного.

Невідомі струни задзвеніли і здрігнуло ся від їх голосу моє серце. Бачу — широкий, вільний степ а далі синій ліс. Золоті струни повітря дріжать понад млистим обрієм. На горі женці жнуть жито...

Покірно падає під їх серпами золоте колося. Задоволене їх серце... і тільки іноді прокидаєть ся турбота: колиб не наскочили Татари чи Волохи, а то мосцеві пани, і не вирвали в їх того золота з руками і не пустили його під синє горяче небо червоними, хвилястими стовпами диму.

І озирають ся женці навколо. І бачать: іде попід горою військо. Немов маком понялась вся долина. Вилюскують на сонці сталеві списи і золота зброя. Тупотять баскі коні...

Пройшла одна частина війська, іде друга. Попереду іде гетьман. Його соколині очі пронизують далечінь, а в зубах курить ся люлька-бурулька... І мають в повітрі бунчук та корогви, сурмлять сурмачі і гудуть бубни, цимбали, і розстеляєть ся — розростаєть ся вільна, широка пісня вільного народу:

Ой на горі там женці жнуть,

А попід горою

Попід зеленою

Козаки йдуть!....

Попереду Дорошенко, —
Веде своє військо,
Військо запорожське,
Хорошенько.

За ним, за ним Сагайдачний,
Що проміняв жінку
На тютюн, на люльку,
Необачний!...

Їде старий гетьман і грає вітер його довгою бородою. І дивлять ся жінці і питають самі себе: Куди він веде військо? У якій потребі загудуть самопали, затріщать списи і уплють ся шаблі червоного вина кривавими устами?... На якому полі положать свої голови оті завзяті люди? А вони їх мусять положить. Тепер такий непевний час, такі тепер настали скрізь страшні події... А у їх же є і старі неньки і жінки чорноброві... Невже їм не жалко їх кидати?

І стискаєть ся їх серце великим жалем і гукають вони, ніби жартуючи.

Оберни ся Сагайдачний!
Візьми свою жінку,
Віддай тютюн, люльку,
Необачний!...

— Погляне на їх гетьман і усміхають ся у його глибоко - глибоко тільки самі очи соколіні: ех, ви, гречкосії, прикували ви свої душі до рілі, до плуга і нічого ви не розумієте!

— А хтож добувати ме долю рідному краєви, хто дасть йому сили вибитись з неволі, хто положить за його, коли потрібно буде, свої голови?... Не розумієте ви того. Жалко і нам матерів стареньких

і жіночок чорнобрових і діточок дрібненьких, та кличе нас од їх друга висша повинність, і мусимо ми на їй зложити голови свої.

І оповиває серце гетьмана жаль, коли він згадує свою жінку і діток... Але перемагає він себе і весело гукає :

Мені з жінкою не возить ся!...

А тютюн та люлька

Козаку в поході

Знадобить ся!

І сурмлять сурми, гудуть бубни, цимбали, тупотять коні, брязчить збуруя і мають червоні короги. Іде військо, іде запорожське, на велику, страшну потребу.

Дивлять ся у слід йому женці... Сумно поник старою головою сивий батько, журливо схиливши на долоню голову, дивить ся стара ненька, уся аж тріпоче струнка, як молода тополя чорноброва дочка, і, кинувши серпа на стерню, побіг у слід за військом з тремтячим серцем, з палаючими очима, молодий син. . .

Не біжи, не наздоженеш!

Уже військо наближаєть ся до темного ліса і по-топає в йому. І гремить у лісі могутня пісня запо-рожська :

Гей, хто в лісі — озови ся!

Та викрешем огню,

Та закурим люльку, —

Не жури ся!

Не жури ся!... Нехай гречкосії орють лани, нехай крамарі сидять по своїх крамницях, а ми . . .

ми положимо, коли буде треба, буйні голови за свій рідний край, за його долю!...

*

*

*

Все стихло.

Але що се за дивний птах тріпоче крильми в ясному промінні держучи золотими пазурами щось живе і криваве? Пронизують його ті гострі пазурі на скрізь, і, мов дорогі рубіни, спадають з його на землю краплини крові.

То беть ся в обіймах пісні моє тремтяче серце.

О, рідна пісне, вирвала ти його з моїх палаючих грудий і вдивляєш ся своїми прозірливими очима, — чим тріпоче воно, яким коханням беть ся його кров? І бачиш ти, що окуте воно журбою і болісно беть ся безсмертним коханням до рідного краю, до бідолашнього людського роду!

Воно хоче жити і таїть ся в йому неугасимий і невиситимий огонь, — дарунок відвічного Неба.

Гей, хто в лісі — озови ся! Ще будемо жити!...

М. Чернявський.

Цьвіт щастя.

Дитиною малою він не раз чув, як люди говорили: „щастє“.

— Що таке щастє? — питав він у матери, цікаво вдивляючись своїми оченятами в її заклопотане лице.

— Щастє, дитинко, доля, — повторяла мати і не знала, як пояснити малій дитячій головці те дивне слово „доля“. — Доля, дитино, то такий цьвіт, що його тяжко дістати.

— А ладний він, той цьвіт?

— Чи ладний, кажеш? А вжеж, що ладний. І дуже ладний. Як дивити ся на нього, то очи радують ся, на серці робить ся весело і глядіти хочеть ся.

— Мамо, я хочу того гарного цьвіту. Скажіть, де він росте, я піду за ним. Я піду за ним, піду і принесу його для вас і для себе.

— Тобі його не треба, мій голубе, — казала мати, цілуючи сина в русяву головку. — Тепер тобі годі йти за тим цьвітом. Ти ще такий слабонький, а то ген за водою. Тепер тобі і без нього добре, а як виростеш і сил набереш, то тоді підеш.

— Ні, я не хочу аж виросту. Я хочу тепер. Скажіть мені, де він?

І „скажіть“ і „скажіть“ лепетала дитина, а мати, щоби втихомирити її, підійшла до вікна і показала на став.

(Їх хата стояла на горбочку, а перед хатою у долині був став).

— Ось там, за ставом, чи видиш?

— Виджу, мамочко, виджу! Їх там ціла левада. А які красні, які дуже красні! Чи то далеко?

— Таже далеко! Хиба не видиш? Ген, там, за водою!

— Аж за водою!

І задумався хлопчина. Пильно — пильно вдивлявся він великими синіми очима в далеку далечинь, аж там, де виднокруг зливав ся з голубими філями води.

Був вечір. На рубці виднокруга блиснула вузенька, ясна смуга, а за хвилю вплив місяць, немов човен круглий і срібний. Він звільна підпливав на небо і здавало ся, що справді сунеть ся не по вечірній сухій блакиті, але по дрімливій воді.

— Мамо! — радісно закричав хлопчина, зриваючи ся нагло з задуми. — Знаєте що, мамо!

— Що, дитино?

— Я вже знаю, але вам не скажу.

— Та чому не скажеш?

— Бо не скажу. Ви гнівали би ся на мене.

— Ой ти, ти, мій пустію, а чи ти знаєш, що мамі всьо треба казати?

— Знаю, але сього не скажу? — відповів хлопець і сховав свою кучеряву головку на материних грудях.

За хвилю лежав у своїм маленькім ліжку. Мати

провела йому молитву, казала попросити Бозі, щоби таткови, сестричкам та братчикам дав здоровлячка, накрила його, перехрестила і сказала: спи. Він справді замкнув свої оченята і вдавав, що спить. Навіть хропів. Але не спав. Бо як лиш мати на пальцях відійшла від його ліжка і зачинила за собою двері, він підніс повіки.

В кімнаті було ясно. Місячне сьвітло лило ся крізь вікна і обливало своїм синявим цвѣтом усі стіни, двері, образи на стінах і цілу обстанову. Під вікном у городі співав соловії, здалека від ставу доходив хлюпіт води. Раз-у-раз котила ся вона дрібонькими, як морщини на старечім лиці, філями і вдаряла об греблю і беріг. Гребля і беріг відтручували її від себе, як напасника; вона подавала ся на хвилину назад, але сейчас ударяла ще дужче. Хлопець насторошив уха.

— Хлюпоче, кличе мене. Каже, що перенесе аж там, далеко, на леваду, де тільки, багато „щастя“, Воно цвите. Ніяка квітка не цвите так гарно. Чому то люди не рвуть того цвѣту? Ага! Бо не годні дістати. Не знають, як через воду поплисти. Але я знаю. Коби лиш мама заснули і коби скорше до рана, то піду.

— Піду.

Місяць сьвітив і сьвітив усе яснійше, соловії співав невтомимо, а філя хлюпотіла. Хлопець не спав, але думав про райську цвѣтку щастя.

Північ минула. Літня, коротка ніч скінчилась. Ранок був недалекий. На виднокрузі появил ся вузьенький пасмужок, зразу блідий і невиразний, відтак усе більший і яснійший. Зорі блідли, блідло також

і небо. Соловії притихли. Подуло пораннім холодом і затремтіла на цвітах роса. Вода в ставі хлюпотіла заєдно. Хлопець не спав. Його груди філювали, очи сьвітились, губи горіли. Підніс голову, руками сперся о постіль і сів. Хвилину слухав. Всі в домі спали. Навіть стара, велика, чорна кітка, що звичайно в таку пору любила відбувати лови, лежала під печею, як грудка чорної землі. І вона спала. Хлопчина потиху встав і підійшов до вікна. Вікно відчинив легонько. Від вікна до землі не було високо. Переліз і здрягнув ся цілий. Зимна роса облила його теплі ноги і поранній холод перейшов його. Він біг. Ставало теплійше. Дрібні ніжки занесли його на греблю. Став. Тепер хлюпоть води було чути богато красше, як перше. Тепер він зовсім виразно чує, як вода просить його, щоби кинув ся в її зимні обійми.

— Ходи — каже — я занесу тебе на другий бік, там де цвите розкішна квітка „щастя“. Така пахуча, така промінста, якої ти не бачив ніколи. Ходи! не бій ся! — І він простягає руку і кидаєть ся в воду. На виднокрузі свитає. На золотім рубци виринає якась велика і ясна точка. Від неї вся вода в ставі горить, палає. Филя за филею стає ясна, промінна мов луска на великанській потворі-рибі. Хлопчина йде по тій лусці, по филі, йде все дальше і дальше. Тіло у нього дріжить, серце тріпочеть ся, уста палають. Витягнув руки наперед себе, очима вдивив ся там, де сонце аж горить сияє і йде. Аж тут на зустріч йому пливе велика біла птиця. Пливе повільно, мов човен по морі, крила пускає, як вітрила, ногами по воді кермує — то лебідь. Один, далі другий, великий, білий, з гнучкою лебединою шиєю.

— Возьми мене, лебедю білий, і перевези за воду! Я тобі не заважу. Глянь, який я маленький!

Так каже хлопець; а лебідь немов слухає його, підпливає ближше і стає. Приглядаєть ся йому, киває головою, тручає крилом свою подругу-лебідку, щось до неї говорить, а відтак навертає на місці і відпливає.

— Зажди! — просить хлопчина. — Не втікай від мене, возьми мене з собою, перевези!

Але лебідь не слухає його. Все скорше і скорше лине по блискучих філях.

— Зажди! — просить хлопець крізь сльози і кидаєть ся за ним у погоню.

Дрібоньки філі горять, легонький вітер перебігає по них, від ліса несе пахощами живиці. Тихо, хоч мак сій. Лише від берега чути хлюпінть філі. Вона раз-у-раз бе і відбиваєть від прибережних стовпів і за кожним разом усе дальше і дальше несе і заносить малого хлопчину. Вже він пірнув у глибоку воду, вже лиш головку видно, лиш руки, лиш волосє сплило...

Біля постелі недужої дитини сидить лікар. Слухає, надслухує, удари серця вухом ловить і брови хмарить. Бідна мати дивить ся в нього, мов у лице пророка.

— Що буде?

— Що буде? — думає лікар. — Те, що Бог дасть. Коли сильна природа, так при Божій помочи переможе. А як ні, то піде за щастєм, за вічним щастєм...

А хора дитина блудними очима вдивляєть ся в стелю. Піднімаєть ся на недужих крижах, витягає руки і шепче спаленими устами:

— Я хочу квітки, тої красної квітки щастя...
Пустіть мене, я піду за нею...

* * *

Богато літ минуло від тої хвилі. Маленького, кучерявого хлопця ніхто не пізнає нині. Виріс і відмінив ся. Змужнів і пізнає життє.

Завдяки старому вчителєви ботаніки пізнав усі цьвіти на сьвітї і знає, що там далеко, за горою не росте ніяка квітка щастя. Він то знає... А все таки кидаєть ся в воду і йде за нею, за тою квіткою щастя... А чи дістане її? Хто знає?

Богдан Ленкий.

Вечірня година.

Не міг сісти, так його щось гнало від стіни до стіни. Ходив та ходив по хаті. Обстановка хатня і кути замазувалися і пропадали в вечірнім сутінку, а в голові зарисовувалися дальші образи щораз виразнійше.

— Отсе така хвиля, коли малі діти вибігають із хати на толоку і граються дуже весело, нервово. В таку пору дівчата не хотять гонити товару до дому, бо кажуть, що як зоря вечірня на небо виходить, то голос по росі стелиться, — і співають, аби голос стелився. А в зимі то мами прядуть кужіль тай співають свої дівочькі співанки, але так сумно, якби банували за молодим віком. Діти сходяться разом до купи і шепочуть на печі та засипляють без вечері. Чудна якась вечірня година.

Ходив та гладив себе рукою по чолі, якби хотів усі свої думки замкнути у голові, аби не повиїтали, бо щиро хотів їх перегадувати.

— Ба не знати, що він дів? Такий був добрий товариш. Добре памятаю, як ми раз сиділи у него в садку. Відай тоді він говорив за ті білі хмарки. Біла хмарка, казав, із золотими берегами сунеся по небі та лишає поза собою білі лелії, а сама йде далі та сіє, сіє того цвіту по синім небі — тай за

годину нема ні хмарки, ні лілій. Лиш голубе небо морщить ся, як голубе море. Правда, він тоді чогось сумував.

Ходив, а його очи ставали такі добрі, як у дитини.

— От вже я забув кінець. Приходить ся вже мамині співанки забувати! А ще до недавна тямив. Зараз. Я займив із Марійкою вівці в поле, у сіножати. Марійка вишивала собі рукави такі у фасольки. Фасольки вишивала на червоно, хвостики синьо, а межі поміж фасольками обкидала чорною волічкою. Я мусів завертати вівці, бо Марійка була старша. Але була одна білоголова вівця та така влазлива, що жадній сіянці не дарувала. Та я скинув крайку і ми її спутали. Був спокій. Я бігав розперезаний попід верби та свистав та галасував на все поле. А потім Марійка закликала мене їсти. Їли ми хліб і сир із листка...

Вже сидів на м'яккім кріслі і хлопячі спомини гонили його, як сон, на якісь цвітисті поля, що цвітів на них дуже багато і можна їх рвати, рвати.

— Потім прийшли до нас мама. Вертали ся з поля, бо їсти носили робітникам. Дали нам їсти молока і оглядали Маріїні рукави. Тай показували Марійці, аби ніколи не брала три нитці, лищень дві поза іглу, бо фасольки будуть череваті. А мені казали, аби не качати ся з гори, бо сорочку підру, або собі черево покалічу. „Ти, парубче, не брикай по полю, розперезаний, але сиди собі коло Марії та овець пильнуйте“. А я лежав коло мами тай лупив ногами в траву, а мама казали: „Ти не годен ані годинки тихо сидіти?“ Тай тоді злетів бузьок

на млаку таки коло нас. Мама ймили мене, посадили на коліна тай почали співати :

Ой, не коси, бузьку, сїна,
бо ся зросиш по коліна.
Та най тота чайка косит,
що на бакир шапку носить.

Збирав усї сили памяти, аби нагадати решту співанки і не міг. Очи посумніли.

— Зараз, зараз. Мама пішла до дому, а я бігав до вечера за бузьком та приспівував: „Ой не коси, бузьку, сїна“...

Розбігав ся, як той хлопець, що хоче яр пере-скочити і над самим яром усе стримує ся. Говорив голосно перші вірші співанки і не міг далі нагадати. Зітхнув і чорний обвід коло очий ще гірше по-чорнів.

— Боже милий, вже не годен я надточити тої нитки, що урвала ся! Вона вже тоді рвала ся, як мені мама мили ноги і чисті онучки видирали з старої сорочки, а тато чобітки обтирали. Всі ми тоді плакали, бо мене пускали в сьвіт на науку. І ходив я по тім сьвіті і гнув ся, як лоза, для кавалка хліба і чув на собі сотки гордих очий.

Махнув рукою, якби хотїв відогнати ті горді очи.

— По довгих роках я поїхав до мами. Тата вже не було. Згорблена, стара, з костуром у руці сиділа на приспі і грїла ся на сонці. Не пізнала. А потім мене привитала. „Наша, синку, Марія вмерла. Я тобі не писала, абис не сумував. Та як умирала, то все за тебе допитувала. Ми її дурили, що ти над'їдеш. А таки того дня, що вмерла, то казала,

що коби тебе хоть крізь вікно, хоть через поріг узріла. Тай умерла“. Отак рвала ся та нитка...

Несьвідомо говорив мамину співанку: „Ой, не коси, бузьку, сїна“...

— Пішли ми з мамою на могилу. Ледви мама добила ся. „Адї, синку, отсе Марїїн грїб. Я вже насадила і руги і барвінку і хрест дала змалювати, але ще вишеньки не посадила, аж в осени посажу.“ Сїли ми коло гробу і мама оповїдали менї за бїду Марїїчину. Чоловік злий, діти малі, бїда в хатї. Вітер здував із вишень білий цвїт. Цвїт падав на грїб і на нас. Здавало ся, що той цвїт зростає з маминим білим волосєм і що роса з цвїту спадала на мамине лице. А я нагадував собі, як ми з Марїїкою вівцї пасли...

Горячі сльози впали на стїл.

— А потїм мама вмерли. Грїб мамин недалеко від Марїїного. Цвїт із маминої вишеньки паде на грїб Марїї, а з Марїїної на мамин грїб. Був я тамї раз. Сидїв межи тими гробами і нагадала ся мен мамина співанка. Коли не знаю вже кінця. Посидїв я там тай пішов із могили. Лише вишневий цвїт летїв за мною, як коли би тим цвїтом сестра і мама просили, аби я не йшов...

Ще довго ходив по хатї та несьвідомо шептав:

Ой, не коси, бузьку, сїна,

бо ся зросиш по колїна.

Та най тота чайка косит,

що на бакир шапку носит.

ВАСИЛЬ СТЕФАНІК.

Ш П А Ъ И.

Чудовий та пишний вирій!...

А серце шпачине все мимоволі тягне на північ. Обридли сі пальми та фіґи, рясні апельсини, лімони, обридло пекучеє сонце і жовті піски й піраміди шпильясті, і Ніль доброчинець і синє, безкрає розкішнеє море...

За морем, за Чорним, у вогкій прохолоді синіють ліски-переліски, смужками простягли ся балки по рівних зелених степах, рябіють розлогіи ниви і села втопають у веселих садках...

Обридли сі мертві кактуси, сі вічно зеленіи пальми! Чорнобиль та мята, барвінок та рута, калина, верба над водою, вишневий садок над ставочком, солом'яні стріхи і чорная пухкая рілля — все снить ся що ночи шпакови... А сонце все дужче пече. І з рідної півночі вітер погожий зовсім перестав подихати. Не видержить серце пташине! Зібрав ся гурток і полинув, зачувши признаки весни в коханій Україні. Линуть, спішать, поспішають...

Уже недалеко... вже море позаду... степи розлягли ся... зеленіи руна шовкові... сніг де-не-де лиш біліє... водиця шемріє, говорить і будить заспану землю... Скінчила ся путь...

Подорожні розбилися на зграї і кожна до рідних осель полетіла. Посідали на гиллях ще голих шпаки і веселе витання молодой весни залунало з раня...

Люди радіють, травиця зелена сьмієть ся до сонця і ива, набравши ся духу, вся розцьвіла. Ліщина її доганяє, вся в срібних котиках рясніє верба, а там і бузина наляляла кострубаті бруньки...

Голосить-радїе пташача громада. Одні тільки старі люди та дзюбаті круки віщують недобре та гудять весну-скороспілку.

— Гей-гей-ге-ге-геей! — заводить шпачок, мов орач біля плуга, і рже мов лошатко, пищить мов малі гусенята, регоче та плеще крильцями. Радїе дїтвора тим співом. А чорні гави та круки похожають поважно, на червоний захід чогось поглядають та щось вороже віщують. Налинув із півночи вітер; замовкли струмк ибалакучі, зчорніла зелена травиця, сховались кузьки червоненькі. Налинула хмара і сніг повалив ся як з торби.

Всю ніч лютувала негода, всю ніч розганяла співучих весняних гостей із гніздочок, із стріх та шпачкарень загнала в тісні шпари, на горища, в хлівці, повітки. І трусячись з холоду мокрі, голодні чекають шпаки спасенного ранку. І ранок настав. На високее чистее небо бризнула ясно рожева зірниця, виплило сонце за нею, вишило біле, холодне. Коло сердитого сонця неначе міцная сторожа повстали золотисті стовпи. Струснув бородою мороз і пішов на землі кувати кріпости.

А бідні пташки посідали на гиллях та голосно

хвалили тую красу та сонця благали, щоб глянуло тепло на рідний той, на скривджений край.

Даремно! Мороз усе дужчав, а сонце все вище котилось. Земля скамяніла, ріка заніміла.

На обмерзлих гиллях скакали шпаки та все щебетали...

Сонце сховалось за хмару. Сніг повалив, застеляє повітря, мочить шпачині крила, засипає ясні очі, вкрив і шляхи і токи і двори, і нічим шпакам пожити ся.

Голодні, холодні все скачуть вони та щебечуть... А сніг усе пада, все пада...

Гусак подивив ся й регоче. Качки закахикали разом. Индик наче Німець надув ся, хоче промову до них розпочати та круглого слова ніяк не знайде і від злости шаріє і синіє. Кругом Іворобці цвірінчать, сьміхуни: сорока скрегоче нову побрехеньку, пава підсіла поважно і стала шпакам дорікати, що рано вернулись весну закликати у рідну в кайданах закуту країну.

Повні надії та віри, повні кохання до рідного краю, тремтючим од холоду співом про весну шпаки провіщають...

А сніг усе пада, все пада...

Дніпрова Чайка.

СЛІПЕЦЬ.

Чому я любив сього сліпця — я не знаю. Ніколи мені не доводило ся говорити з ним „до душі“ ніколи він не розповідав мені нічого про себе та й розмови наші були завжди короткі. Але от так здавав ся він мені чогось гарний, здатний до чогось такого, на що друга людина може й не спромогла ся-б.

І справді. Розказав він мені якось один випадок з свого життя — і се оповідання освітіло передо мною усю його душу і примусило взагалі задуматись.

Стало ся се так. Якось він зайшов до мене над вечір, посидіти, відпочити — вони, оті сліпці частенько заходили до мене. Розбалакались ми про те, та про се — та й не помітили, як і вечір наступив уже зовсім. Глянули ми на небо — хмарити ся неначе починає.

— Зоставайте ся — кажу — у мене ночувать: куди вам ще до дому телепкати ся.

— Та воно, сказать би, так і справді далеко... та тільки бою ся я вам заважити.

— То пуста річ, zostавайте ся.

Він іще трошки посперечав ся, але то так, більше для ввічливости — і таки остав ся.

У вечері, після чаю почали ся у нас якось сам, собою усякі розмови. Питав я його між іншими як він стратив очі. Він розказав мені, як ще хлопцем, підпарубочим, вів він троє коний напувати, а поводи від усіх трьох намотав на руку. Якийсь його товариш сховав ся за пліт, хотів пожартувати та й вистрибнув поперед коний з криком. Коні налякались, шарпонули і довго волокли хлопця з собою. З того часу почало тай почало: „темна вода“, як кажуть, підступила.

Потім я його ще розпитував про всякі випадки з його життя. Він розговорив ся у той вечір і радо розказував то те, то інше. І от що він мені розповів.

— Ходив я якось з товаришом на пару*), а діло було зимою. Не знаю вже чого, тільки нам треба було добити ся на Попів хутір. Воно не так, сказать, і далеко — з верстов шість чи й буде; дорога, як у літку, то нема й краще — без поводитиря можна втрапити, така рівна. Ну, а зимою, то вже воно, звичайно, інша річ. Хоч і вечеріти почало, та всеж така думка, втрапимо. Ну й пішли.

Відійшли ми від села так, сказать би вам, верстов зо дві — починає щось із низу підвівати. Далі то більше далі то більше, а врешті так, що й як слід уже почало крутити. Хто й зна, відкіль взяв ся вітер, снігом сипле, в лице бє, під ноги — пішла одно слово заметільниця. Ну, а ми, звичайно, поперед так, що й не зважали: хиба думаємо штука якихсь троє верстов протягти. Адже от зараз буде

*) „На пару“ ходити — се значить двоє сліпих і один поводитар.

сухий дуб, а від того сухого дуба то вже й цурупалком до того Попового хутора докинеш. Ну, так уже, кажу, прямо в голову не приходило: деж таки на трьох верствах зблудити ся. Разів може з сотню кожен з нас ходив сим шляхом, то вже мовляв, кожную грудку землі тут знає.

Ідемо ми собі та говоримо про те, про се, хлопця підганяємо та иноді хто спитаєть ся його — чи не видно ще сухого дуба? Ні, каже, ще не видно.

А воно мете собі та й мете, мете собі та й мете, — нам жеж і на думку не спадає, що давно пораб уже і в хуторі бути, а тут ще й до дуба не дійшли.

— А що? не видко дуба? питаємо ще раз у хлопця.

— Та де там дуба... Тут і носа не видко — каже хлопець.

Ну, оттут уже і нас якось шибнуло — а чи не зблудили ми часом, хай Господь милує...

Думаємо ми се, а не говоримо в голос, навіщо, мовляв, товариша трівожити, може то воно тільки так здаєть ся. А все — то він, то я до хлопця.

— А ну, торкай, торкай, Опанасе...

А куди вже йому бідному торкати — і так запихав ся вже та тільки сопе. Чоботиж великі, а сніг пухкий та глубокий...

Пройшли ми так іще кілька там часу — не видно дуба? Хлопець вже й не відповідає... мовчить... Далі — як заплаче.

— Чого ти? Чого ти, дурню?

— Зблудили — каже...

Мов ножем нас різнуло від того слова. Хо і догадували ся ми, а все ще, думка така, може й минеть ся.

— Та чого там зблудили? То тобі так здавало ся...

Та давай мацати ногами — чи на шляху ми, чи ні. Хто його знає — хиба домацаєш. Раз здаєть ся, що на шляху, а в друге — ні. Що в його світоньку Божому робити? А завірюха свистить, а завірюха лютує — просто з ніг бє. Мов тисяча чортів весілля справляють.

Плаче наш хлопець — змерз, каже. Та воно вже й нам так, що до плачу доходить. От, коли хочете, пане, то не знаю, як і розказати... Не то, щоб смерти страшно, а так... ялось сумно... Неначе от одним-однісіньким ти на світі Божому опинив ся...

Ну, щож його вдіяти? Давай ми радити ся з товаришом. Іти? Та куди йти? Стоять? Та чого стоять. Хиба лягти — нехай вже Господь сам за нас думає... Що буде, те й буде.

Ні, таки мабуть ходімо, кажу я товаришеві. Куди йти, то йти — аби не стояти. А тож кажуть старі люди — як почне у сон клонити, то то вже смерть близько.

А хлопець наш плаче, так просто аж душу рве. Матусю свою споманув, сестричок... Кляне і долю свою і нас кляне. А ми вже й не кажемо йому нічого. Бог з тобою, йди тільки.

Ледві вже суне хлопя — „очи, каже, злипають ся“... Коли се тиць — спіткнув ся на щось та як крикне:

— Господи! Чоловік лежить!

— Де? де?

Давай ми мацати — справді лежить чоловік, вже ледві, ледві дише... Матїнькож моя рідна... Щож воно таке?

— Ну, щож отсе ми будем робити? — питаю ся товариша. А товариш як крикне, та злосливо так:

— Щож ми будемо робити? Самі скоро подубнемо отак, як він. Ходім!

— Кудиж ходім? Якже таки чоловіка, душу християнську кинути оттакечки посеред шляху? А як би тебе або мене так знайшли?

— То що, як мене? То й чорт мені брат!

— Не згадуй, кажу, товаришу, під таку лиху годину чорта, а давай лучче чоловікови поможемо. Може через нього і нас Господь помилує... Може се нас Господь спитує...

Наче помякшав мій товариш після цих слів.

— Все однож, каже, нічого ми йому не зробимо.

— А може й зробимо. Давай, кажу, візьмемо його під руки та побігаємо з ним: можеж таки розрушимо чоловіка.

— Давай.

Як узяли ми його під пахви, як почали ми з ним по снігови гасати, як почали його тїпати, таскать то взад то вперед. Нічого!... Як колода волочить ся між нами тай годі. Вже ми й потюмили ся трошки тай розігріли ся. Хлопець за нами бігав, теж розігрів ся, а той чоловік — ані телень.

Зупинив ся мій товариш.

— Ху, каже, заморив ся... Ну, щож, каже, товаришу: мабуть так що нічого ми не вдіємо. Пропала душа людська.

А я тоді був молодий та ще й при здоровлю, нівроку.

— Давай, кажу, ще трохи побігаємо.

Як давай, то й давай... Почали ми його знову теревити, почали ми його знову шарпати — аж піт у нас проступає. Дивимося — зачіпає уже щось ногами той чоловік. Славаж Тобі, Господи! Розламали ми його, значить.

Давай ми ще дужче, давай ми тоді ще прудчіш. А товариш і каже:

— Щож ми взад та вперед бігаємо? Давай краще кудись в один бік бігти.

— Добре, кажу.

Побігли ми, куди очі дивлять ся, і чоловіка того з собою тягнемо. І щож би ви думали? Прямож Господь нас направив — курінь перед нами виріс. Ми — звичайно, люди не видючі — трохи не наткнули ся на нього та вже хлопець закричав: „курінь, курінь!“...

Матінко моя рідна! І хаті своїй не був ніколи так рад, як отському куріню. Одгребли ми сніг від дверей, увійшли у курінь і чоловіка отого з собою втягли. Та тепло так здавало ся нам у куріні та затишно.

Положили ми того чоловіка, як колоду — бо й не говорить. Роздягли всьо як є — та давай його снігом терти. І ми тремо і хлопець тре, та так врешті й оживили чоловіка зовсім. Почав ворухити ся, сів, тільки довго ще не міг говорити.

А ми налапали сонячіння під стіною, хмизу трохи, та ще наскубли то сього, то того, продерли в стрісі дірку тай давай огонь розводити. Така

думка: спалимо то й спалимо, кат його бери — не пропадатим душам християнським.

А завірюха неначе не думає стихати. Куди вже нам до сpany — не про сон думка. Одійшов той чоловік, розбалакались ми з ним: то розсильний був, пакети до волості ніс. Він нам щось розкаже, ми йому. Вогонь левді ледві тліє, бо палитим нічого. У сон тягне, так і сказати не можна, а ми все один одному не даємо спати. Хліб у нас був у торбах давай ми його їсти та снігом запивати.

Ну, а як ото вже розвидніло ся, утихла шквиря трошки, вийшли ми з того куріня. І деж ми опинили ся? За 18 верст від Попового хутора!... Та ще зовсім у другий бік... Ну, не штука хиба? А, дивись, не помітили, як і пройшли.

Добрали ся ми до села, розсильний той збігав до волости, віддав тії скажені пакети, з за яких був трохи душі не згубив. Потім закликав нас до себе в гості, купив меду, риби на стіл поставив — і давай ми тоді гулять.

Так оттаке то було... Я й зустрічав того чоловіка ще потім разів зо два. Так, каже, нічого й не було: тільки шкура на руках, каже, трохи поспувала ся.

Дивно воно все на Божому сьвітї...

Гнат Хоткевич.

МІЙ ЗЛОЧИН.

Ні не видержу! Не можу довше видержати! Мушу прилюдно признати ся до гріха, хоч знаю наперед, що на душі не буде мені лекше від того. Аджеж відплата тут неможлива, бо якаж відплата може винагородити невинно пролиту кров, надолужити замордоване життє!

Аж страшно мені робить ся, коли ціла ота нещасна подія ясно з усіма подробицями вирине в моїй памяти. Від того часу минуло багато літ, певно більше як трийцять. Я був тоді невеличкий сільський хлопчина і бігав граючись по лісах і полях мого рідного села.

Власне надійшла весна, один із перших гарних, теплих днів. Перший раз по довгій зимовій неволі в тісних хатах ми сільські діти могли побігати собі свobodно. Ми вибігли на сїножать, що ще була гола і сїра від скиненої недавно зимової перини. Тільки десь-не-десь проклюувала ся з землі сьвіжа зелень; сквапливі, острі листки тростини, ще позвивані в острі шила, листки хрїну та лопухів над потоком. Тільки в недалекім лісі сподом усе забіліло від дикого чеснику, що власне починав уже відцвітати, від білих і синїх підліщків.

Над нами здвигало ся темно-синє склепінє неба, всьміхало ся сонце, а на далеких вершках Карпат блискотїли ще здорові снігові шапки, мов іскристі діяментові корони. Та їх краса не зворушувала нас надто дуже, бо ми почували кождої хвилі холодний зимовий подув, що йшов від них у низ до сходу сонця. І річка почувала се; в ранці вона була ясна і чиста і плюскотїла тихенько мов у літі, а тепер клекотїла гнівно в своїх тісних берегах і протискала ся в низ своїми жовтаво брудними, розбурханими водами: се були як раз оті блискучі діяменти, розтоплені весняним сонцем.

Та все те не в силі було попусувати нашу весняну радість. Ми ходили, скакали і підскакували і бігали довкола і відвідували всіх наших знайомих; старого могучого дуба на краю ліса, що то по його кріпких конарах ми літом лазили на взаводи з вивірками; високу похилену березу з жалібно навислими тоненькими гильками, що ми їх звичайно надуживали на гойданку на велику гризоту пана лісничого; тихі криниці в лісовій гущавині, де ми позасїдавши за грубими яворами та вязами нераз придивляли ся вечерами лисам, борсукам та диким кабанам, що сюди приходили пити; і вкінци глибокі, чисті млинівки, де ми що недїлі з гаками чатували на щупаків, а коли припекло сонце, з криком і реготом осьвіжували ся в чистій, холодній воді.

Кожде місце довкола тих млиновок, найбільш улюблений терен наших забав, оглядали і обнишпорювали ми зовсім докладно. Се був спуст стародавнього, великого ставу. Півперек долини від ліса до ліса підіймала ся здоровенна гребля, що тепер

обрівняна і здавна розорювана плугом виглядала як довгий рівний горб, тільки в трьох місцях перерваний: раз потоком, що тут скручував аж під ліс і гнівпо булькотів і рвав та підмулював високий, стрімкий беріг, і два рази згаданими вже млинівками, одинокими останками колишнього панського ставу. Ті млинівки були не надто широкі, глибокі з насяжень, отінені декуди вільхами, вербами та лозовими корчами. Літом густа, пахуча трава та квітки білої конюшини нависали з берегів аж над саме водяне зеркало. Тепер що правда, довкола було досить голо і сумно, тай у воді, що в літі густо-часто оживлювала ся плюскотом щупаків і громадами червонооких плотиць, які звичайно плавали цілими купами під проводом одної найбільшої, тепер було тихо. Та ми про те що крок заглядали цікаво в воду, під кожний прут, під кожний зівялий лопух, у кожний корч, чи не задусив ся де який наш знайомий щупак під ледом, або чи пані видра не була ласкава зробити нашим риbam візиту.

— Псс! Псс! — засичали нараз два чи три хлопці, що йшли передо мною, схилили ся до землі і поповзли тихо наперед, намагаючи ся обступити довкола один корч.

— А там що таке? Що там таке? — запитав я по неволі також шептом.

— Птах! птах! не бачиш його?

— Де він? Де?

— Ось тут у корчи. Лови. Ми ще такого не видали. Не літає мабуть, лиш бігає.

Поки ще хлопці обступили корч, я пішов просто до середини корча, обережно розгорнув густі ги-

лячки і побачив справді невеличкого пташка, що сховав ся в торічній сухій траві. Не знаю, чи він був ослаблений, чи переляканий, досить, що побачивши мене над собою, не полетів і не побіг і я в тій хвилі мав його в руці. Всі хлопці позбігали ся, аби побачити мойого бранця.

— Ах, який гарний!

— Такого пташка я ще не бачив ніколи.

— Гляньте лише на його очі!

— А його пір'ячко.

Се був маленький болотяний пташок, які в нашій підгірській околиці показують ся дуже рідко. Піре на нім було попеласто — сіре з легеньким перловим полиском, дзьобик тоненький, темно-зеленковатий, і такіж самі довгі, тонесеньки ноги. Він сидів тихо затулений у моїй долоні, не тріпав ся, не дряпав і не дзьобав, як се звичайно чинять інші дикі птахи, коли їх зловити у руку.

— Що ти будеш робити з ним? — запитали мене деякі хлопці, озираючи зависними очима гарну добичу у моїй руці.

— Понесу його до дому.

— Будеш його пекти?

— Або я знаю. Буду його годувати.

— А знаєш, що він їсть?

— Побачу. Коли не схоче їсти хліба, то може буде їсти мух, а коли не мух то хробаків, а коли не хробаків, то слимаків, або сімя або пшоно. Вже щось винайду для нього.

Я справді поніс малого, гарного пташка до дому і посадив його не до клітки а в середину подвійного вікна, де мав більше куди бігати і літати,

більше світла і повітря. Пташок не літав і не перхав, а тільки бігав здовж шиб, тут і там постукуючи своїм тоненьким дзьобиком о скло, та раз-у-раз, як мені бачилось, тужно поглядаючи на широкий, вольний світ. Часом зупиняв ся, схиляв головку або перехиливав її на бік, так, що одно око, бачилось, блукало по гильках близької яблуні, а потім знов потакував головою так сумно і зрезигновано, немов би хотів сказати:

— Ах, там на дворі так гарно і тепло, та моя весна пропала! Я в неволі!

Мене щось немов шпигнуло в серце, коли я кілька хвиль придивляв ся тому пташкови. Мені самому зробило ся сумно.

— Пусти його! пощо будеш держати його тут! — прошептало щось у моєму нутрі.

— Алеж він такий гарненький! І яж зловив його! — відповів я вперто собі самому. — Може він привикне. Колиб я тільки знав, чим його годувати.

З годованнем мав я справді чи мало клопоту. Я поклав пташкови кілька кришечок хліба, кільканайцять зерняток проса і кільканайцять хатних мух, кождий рід поживи окремо в чистенькій мушлі, поставив йому черепок води і пішов геть, аби лишити його в спокою. Коли вечером я повернув до дому і зазирнув до свого пташка, то побачив, що він ані не доторкнув ся поживи, тільки сидів у кутику, високо в гору простягнув тоненьку пийку і не змигаючи оком глядів крізь вікно на двір, де серед пурпурової пожежі заходило сонце за снігову шапку Хребти-гори, і від часу до часу потакував головою

так сумовито і безнадійно, що я не міг довше дивити ся на нього.

— Може се нічна пташина, — подумав я — і аж у ночі буде їсти.

Ся думка заспокоїла мене троха і я спав твердо і не думав про пташка. Скоро рано, ще до схід сонця, я побіг знов до сьвітлиці і зазирнув до вікна. Пташок усе ще сидів на тім самім місци, де я вчора бачив його, усе ще простягав шийку високо до гори і все ще не змигаючи оком глядів крізь вікно на *широкий, вольний* сьвіт отам за скляними шибамі і від часу до часу потакував головою. До поживи ані доторкнув ся.

— Пусти його! Пусти його! закричало щось у мойому нутрі. — По що тобі мучити його? Аджеж він згине з голоду.

— Ні, — відозвав ся инший, упертий голос у мойому нутрі, — я мушу видибати, чим він годуєть ся! Принесу йому слимаків, хробаків і жаборини.

Не знаю, відки мені стрілила до голови така думка, що він може їсти жаборину. Досить, я побіг на пасовиско, назбирав усяких дрібних слимачків, накопав хробачків і виловив з води добру жменю жаб'ячої ікри і приніс усе те мойому бранцеви. Він навіть не звертав уваги, коли я всі ті достатки клав перед нього, не показував ані страху, ані найменшої цікавості, ані крихітки апетиту на ті ласощі. Здало ся, що тільки сонце і тепло і весна там на широкім вольнім сьвітї займила всю його увагу.

Того дня мав я якусь роботу, тож пішов геть і вернув аж вечером. Я поспішив ся заглянути до

пташка. Він бігав легенько потакуючи здовж шиб і навіть не доторкнув ся поживи.

— Диво дивне! — подумав я і хотів зараз випустити його на волю. Та мені прийшло на думку, що тепер він певно ослаблений і не здатний до літання, а коли зараз вечером випущу його ось тут на подвірю, то се буде для нашого котика дуже легка і пожадна добича. Ліпше буде, коли ще сьогодні він переночує у мене. А завтра ранісінько я занесу його на те місце, де його зловив, і пущу на волю.

Другого дня, схопивши, ся ранісінько з соломи, я побіг до свого бранця. Він усе ще не брав ся до ніякої поживи і сидів ослаблений і втомлений у куточку, очима все зазираючи крізь вікно на волю. Він спокійно дав себе взяти і поглянув на мене тими самими невимовно сумними оченятами, якими дивив ся крізь шиб на сонце та на яблуневі гильки. Раз навіть він потакнув головою, немов би хотів сказати:

— Так, так, знаю вже, куда мене несуть. Я вже давно знав, що воно дійде до того.

Я виніс його на повітре. Він сидів спокійно у моїй долоні і не пручав ся. Я чув його м'яке пір'ячко і його тепле тіло.

— А смачне мусить бути його м'ясо! — стрілила мені нараз думка через голову. — А що, якби його зарізати і дати спекти?

— Пустити його! пустити його! — шепче щось, мов добрий ангел у моїм нутрі. — Аджеж бачиш, він такий маленький. Навіть заходу не варто, щоб його пекти.

Алеж бо шкода його пускати! Яж зловив його! — бунтувала ся дитяча впертість у моїм нутрі.

— Пуси його! Пуси його! — лебеділо щось тихо-тихо в найглубшій глибині моєї душі.

А пташок сидів тихо і зрезигновано в моїй жмені. Я отворив долоню — він не полетів. Щось огидливе, злорадне тріумфувало в моїм нутрі.

— Бачиш! він сам не хоче! Тиж дав йому змогу втікати, чомуж не втікав?

— Алеж бо він слабий і зголоднілий — лебеділо щось тихо-тихо в моїй душі.

— Ет, що там! — скликнула дитяча впертість і в найблизшій хвилині я відкрутив головку малому, гарному пташкови. Він затріпав раз чи два рази своїми тоненькими ніжками, з шийки виплило дві чи три крапельки крові, і малого, гарного пташка не стало. В моїй долоні лежав холодний, бездушний труп.

І нараз зломила ся, розвіяла ся вся моя впертість, моя завзятість, моє самолюбство. Я почув виразно, що я отсе зробив щось безглузде, огидливе що я допустив ся безсердечного вбійства, навалив на себе провину, якої не відпокутую і не відмолю ніколи. Аджеж я знівечив зовсім безцільно таке гарне, невинне життє! Ось тут, на вольнім, божім свѣті, перед лицем сього ясного, теплого, весняного сонця, я видав і сповнив жорстокий, нічим не мотивований засуд на смерть. Тепер я почув зовсім ясно і виразно, що се вбійство було зовсім безцільне. Аджеж сього бідного трупика я не змож, ані обскубсти, ані їсти. Ні, я не мав сили навіть ще раз поглянути на нього. Я випустив неживого пташка

з руки і засоромлений, стурбований, пригноблений і змішаний я побіг геть, геть від нього, щоб не бачити його, щоб затерти в душі навіть споминку про нього. Мені дуже хотіло ся плакати, але я не міг; щось немов кліщами стискало мою душу і вона не могла в сльозах вилити свійго болю. Маленький, гарний пташок лежав у моїй душі, я поніс його з собою і мені здавало ся завсїгди, що він глядить на мене своїми невимовно сумними оченятами, глядить з тихою резигнацією, потакує головою і шепче тихо-тихесенько :

— Ах, я се й знав, що пропала моя весна, що неволя буде разом і моя смерть!

У мягкому, вразливому дїточому серці не довго тривали ті турботи. По двох-трьох днях я вже забув про пташка і його нещасну долю. Забув, бачилось, на завсїгди. Вражінне мойого злочину залягло десь у темнім куті моєї душі і звільна його приспали, прикрили і погребли інші вражіння, інші спомини.

А проте воно не завмерло. Минуло цілих двацять літ, і коли на мене звалив ся перший великий удар нещасливої долї, коли я молодий, з серцем повним жаги, бажання жити і любити, посеред чудового літа сох і вянув у тюрмі і мусїв почувати, як розбивали ся всі мої надїї, як без милосердія толочено, розтоптувано, без ціли і без ума нівечено та руйновано все те, що я вважав найдорожшим скарбом своєї душі, тоді серед тривожної, безсонної ночі явив ся мені той маленький, гарний пташок, шпигонули мене в само серце, його сумні, повні тихої резигнації оченята, прошептали мені його повільні рухи ті несамовито страшні слова :

— Ах, моя весна пропала! Я в неволі! Знаю вже, знаю, чим то воно скінчить ся!

І від тоді я не можу позбути ся того спомину. Він затроює мені кожду хвилину щастя, розбиває мою силу і відвагу в нещастю. Він мучить моє сумлінне грижею і мені здаєть ся, що все дурне, безцільне, жорстоке і погане, що я тільки коли зробив в своїм життю, скристалізувало ся в конкретний образ отсього малого, невинно замордованого пташка, щоб тим докучливіше мучити мене. Тихими ночами я чую, як той пташок тихо-тихо стукає дзьобиком о шибу і я прокидаю ся зі сну. А в хвилях тривоги і розпуки, коли лютий біль запускає кіхті в моє серце і грозить ось-ось зломати силу моєї волі, мені здаєть ся, що я сам той маленький, слабосильний, голодний пташок. Я чую, що якась уперта, завзята і нерозумна сила держить мене в жмені, показує мені неповинні привиди свободи і щастя та може в найближшій хвилині без причини і без ціли скрутити мені голову.

Іван Франко.

В Е Р Б А.

Казка на позичену тему.

Давно се було.

Підняв ся з Чорного моря сердитий вітер і почав він дуги у широкі лимани. Ні бистрому Дністрови, ні сьвітлому Бугови, ні самому батькови старому Дніпрови не стало давньої волі виливати у глибоке море свої води, і повернули ся ріки назад і, розсердившись, високо підняли над берегами каламутні, буйні хвилі. Дністер зілляв ся з Бугом, Буг — з Дніпром, менчі річки пішли за старшими братами, і — гой-гой! Де степи були, розлило ся друге море. Де ходили зі скрипучими возами круторогі воли, де добрі молодці чумакували, по тим шляхом поплили тепер осетер та білуга, витріщивши очи на невидані земні чуда, що затопила вода: на хати й церкви, на отари й ниви, на вишневі садочки й баштани з кавунами та динями, на млини й на вітряки, на козака з люлькою на бабу в запасці, на дитину в сорочечці, на Жида в коршмі.

Багато людей потонуло, а багато й живими занесло у свій простір сердите море. Ні, то не так щось чорніє над водою, то виднієть ся кладка, а на тій кладці — баба. Як стала вода підіймати ся, була баба на річці: прала, праником біла чоловікову со-

рочку; ударила сизая хвиля і одірвала кладку... Поплила баба, як була, з праником і сорочкою, далеко-далеко — аж у ті землі, де сонечко домує, де воно, яснее, після жаркого дня лягає одпочивати на зелену мураву під блакитнее небо. Сонце спить, а місяць кругом його ліжка вартовим ходить — дивиться, щоб часті зірочки, що твої діти малії, не грались, ясного сонечка своїм пустованнем не будили.

Як попала баба у невідоме соняшне царство, обімліла і ледви жива зосталась: такі дива там побачила! Але потім опам'ятала ся, огляділась, роздумала, і став немилим їй білий сьвіт: дитину вона згубила, чоловіка немає, батько з матір'ю далеко, а кругом — хоч би людина жива! Тільки місяць по небу ходить і косо поглядає на бабу жовтими очима.

— До сього часу у нас чоловічого духу ні нюхом, ні вухом не почувш, ні очима побачиш, а тепер — на тобі! Живцем-живісінька відкілясь узялась бісова баба!

Ходить місяць, думає сю думу, а сам мовчить, і все мовчить. Верби не шумлять, вода не хлюпоче. Як ударить ся баба грудьми об сиру землю-матінку, як завив:

— Гірка-ж ти доле моя! І нащо я дурна баба жива зосталась? Краще-б вже мені сироті плигнути з кладки до риб у синє море... Ой, лишечко! Деж моя дитина, деж моя дружина?

Голосить баба не годину, не дві, а цілу ніч; та так голосить, що зірочки миготять із переляку і шепочуть одна одній:

— Ой, дівчаточка, розбудить вона нам яснее сонце!

Потяглось сонечко на своїм муравчатім ліжкові і розсипалось по сьвіту золоте проміння; піднялось воно, обіперлось підбородем об землю, глянуло суворо по небу ясними очима, — і місяць потуск і поблід, як винуватий, зірочки похопливою отарою побігли з неба, а хмари, там десь аж за сонцем, почервоніли, мов би засоромились; як же се так сталося, що не дали сонечкови спокою? як же рано заставили його почать ясний день!

Перелякалась баба. Ще-б тобі! — стоїть перед нею само яснее сонце, що твій добрий козак, і так уперто на неї дивить ся.

— І чого ти, дурна бабо, репетуєш? хиба тобі не подобаєть ся тут? боїш ся, що плохе життя буде? Е, ні! Твоя Україна перед моїм царством — мов зима перед літом. У мене тут ні голоду, ні холоду, ні нужди, ні роботи, ні сіву, ні неврожаю, ні подушного, ні рекрутчини, — живи, як у Христа за пазухою! А ти плачеш і розбиваєш мені сон! Подумай: чи гаразд же буде мені, сонцеви, дякуючи тобі, ходити заспаному, мов на похмілля парубок? Шлях мій над землею великий, всякі люди мене бачуть, а у мене очи злипають ся, наче хто віка медом намазав!

— Ой, як же мені не кричати, яснее сонце? — одмавляє баба. — Нема у мене дружини моєї, ні дитини моєї, нема батька, нема неньки, ні біленької хатинки! Осталась я одна-однісінька сиротою на сьвітї.

Замислилось сонечко і, подумавши, говорить:

— Торкни лівою рукою оте дерево...

Торкнула баба дерево рукою : еге ! дерева як не було, а замість його — високий віз : на возі дитина сидить, бублик гризе ; за возом чумак бреде ; у смолі сорочка, у дьогті штани, в зубах люлька... Іде та на волів погукує : „Цоб ! цоб ! сиві-круторогі !“...

— Та тож мій Опанас ! — скрикнула баба.

А чумак до волів :

— Тпру !... Тю, скажені !

Встромив пугу в землю і каже :

— Отсе добре жінко, що ти не втопилась, бо я вийшов у дорогу не поснідавши, і хочу їсти, як наш Рябко, бісів цуцик. Топи, моя ластівко, піч, та годуй чоловіка борщем.

Зажили Опанас із жінкою і дитинкою на краю світа, як у царстві небесному. Чи довго, чи коротко вони так жили, але заскучав Опанас без людей.

— Щож се за край ? — жалієть ся. — Нема ні базарю, ні сусід... Тут умреш, так і на поминки нікому прийти !

І почав, щоб не скучно було, сварити ся із своєю жінкою. Жінка в сльози ; а так як вийшла у їх ся метушня нічю, то сонечко знов переполошилось.

— Ну, що там ? — закричало воно зі свого ліжка на Опанасову жінку. — Чи мені знов підіймати ся з першими півнями ? Чоловік у тебе єсть, дитина єсть, — кого ще треба ?

— Нікого мені не треба, яснее сонечко, хиба чи не буде твоя ласка, подарувати мені пару молодиць-сусідок, щоб було мені безталанній з ким словом перекинути ся, кому пожаліти ся на розбишаку чоловіка. Чоловік мій як там був шибеник на землі,

таким і тут зостав ся; затоскував, катової душі віра, за своїм товариством гультаями, а мої ребра в одвіті.

— Дурна ти! — сказало сонце. — Хиба я не показало тобі дерева, з якого можна зробити яку хочеш кумпанію! Іди, уйми свого Опанаса, та щоб я більше і не чуло, а то буде вам!

Опанас, побачивши жінку, заснув. Проснувшись — очам не вірить: народу кругом, як на ярмарку! Та все знайомі, та все камрати-приятелі! Ось і пан староста, і сусід Остап Козолуп із жінкою і молодим Козолуценком і кум Охрім, і старий корчмар Янкель зі своєю балабустою і Жидинятами: стоїть на килимі, таласом покрив ся, заповіді на лоб навязав, — молить ся... Ге-ге-ге! то-то славно! усе село, що потонуло там, за синім морем, воскресло і стоїть на ногах, як живе.

І почали усі ті люди у купі жити-проживати та добра наживати. Що день, то більше їх у соняшньому царстві: ростуть, як печериці після дощу. Треба козакови наймита, хозяйці — наймичку, б'ють чолом Опанасовій жінці:

— Пані-матусю! Будьте ласкаві — дайте доброго парубка, чи добру дівку до нас у двір!

Піде Опанасова жінка в ліс, доторкнеть ся до того дерева, що їй сонечко показало, — „ось вам і наймит з наймичкою, добрії люди!“

Садки посадили, криницю викопали, ще й журавля поставили, церкву построїли, млин, Янкель шинок одкрив... Не життя, а так таки масниця!

Прийшов великий празник — Свята Тройця. Убралась-розрядилась Опанасова жінка: квітчаста на їй плахта, корсетка з найкращого зеленого сукна,

уся червоними квітками розшита, завіска і білі рукави шовком повишивані, усякими колірами одливають, коральове намисто з дукачем, король, а не баба! Іде вона до церкви, виступає червоними чобітками на срібних підковах, усі їй дорогу дають, шапку перед нею здіймають, кланяють ся їй до пояса, бо якже таки дітам не почитати своєї рідної матери? А коли розсудити по правді, то Опанасова жінка була всьому селу замість матери.

Входить баба у храм божий і бачить: на її місці — самому почетному — стоїть незнайома молодиця, така видна з себе, велика та огрядна, а лице темне, як у Волошки, і суворе; брови над перенісям зрослись.

— Одступи геть! — сказала Опанасова жінка.

Мовчить молодиця, наче в рот води набрала і ні з місця. Розпалилось серце у Опанасової жінки.

— Хто ти така, молодице? — каже вона. Відкіля ти взялась, що наважилась мені ставити ногу на чоботи? Треба знати би вороні своє сїдало, то воно-б краще було!

— Не займай мене, бабо! — похмура одповіла молодиця. — І тобі і мені від того краще буде.

— Якже не зайняти? Геть піди з мого місця! Я старша від тебе!

— Неправда твоя, Опанасова жінко! — усе так-же поважно одповіла сувора молодиця. — І старша я від тебе і більшого почиту варта.

Засьміялась Опанасова жінка.

— Дотепнаж ти на жарти, моя красуне, та жартам тут твоїм не місце! Бачиш, скільки тут

людей? Усе се мої діти і всі вони, як одна душа, почитають мене за матір, а ти чим похвалиш ся?

І дітий у мене більш твоїх, Опанасова жінко! Не просту молодицю ти бачиш перед себе, а саму Матір-Сиру-Землю.

Злякалась Опанасова жінка, одступила було... але бабське серце взяло верх над розумом.

— А мені яке діло? — зикричала вона злісно. — Хочби ти й справді була Мати-Сира-Земля? Не я до тебе, а ти до мене прийшла не звана, не прохана, да ще мене, хазяйку з місця зганяєш! Геть піди! Я тут пані, а тебе ми не знаєм і знати не хочем!

І зіпхнула Матір-Сиру-Землю глибокими, темними очима, і — мов залізні бруси покотились з камінної гори — загуркотів її голос:

— Дурна ти, чванлива бабо! На вмiла ти пошанувати мене у себе, так я-ж по своєму пошаную тебе у твоєму дому, і не вирвати ся тобі з моїх рук, доки сьвіту-сонця!

Кинулась Опанасова жінка тікати, — не тут то було: ноги як приросли. Дивить ся вона навкруги себе помутнілими од жаху очима: ні церкви, ні людей. І в-шир і в-подовж, з переду й з боків тягнуть ся зелена рівнина: кулики перелітають із одного місця на друге; небо сіре та кисле — наче в Литві. Глянула баба на себе: ноги загрузли по коліна в болото, сіра кора повзе од землі в гору по білому тілу... доповзла вже до пояса... Ще трошки — і буде Опанасова жінка не баба, а дерево: те саме, з якого вона воскресила у несвідомій країні своє село.

Заголосила сердешна баба:

— Матінко - Сира - Земле, прости! Не погуби мене безрозсудну!

І знову пробуркотів залізний голос:

— Не я тебе гублю — губить тебе похвальба твоя! Булоб не хвалити ся тобі твоїми дітьми, що з верби набрала, не була-б ти тепер сама вербою.

І вдягла сіра срібляста кора Опанасову жінку: тіло зробилось деревом, — ноги — коріннем, підняті до неба руки — двома товстими гильками, волося, що в передсмертний час до гори піднялось — молодими віточками. Замість баби похилилась над болотом сіда, розкидиста верба...

Від тої верби і пішли верби по всьому божому світові; скільки дітей було у Опанасової жінки, стільки й верб родилось від того дерева; і як легко Опанасова жінка перерабляла верби на людей, так же легко приймають ся скрізь верби із гильки.

Встроми в осени на берегу ставка або коло криниці в землю вербову гилочку: вона зазеленіє до весни. Рік, другий, третій, — глянь, над твоїм тихим ставом уже нахилилась круглим гиястим шатром верба. Нахилилась, стоїть як із срібла вилита і тріпочучи шумить під вітром своїм блідо-зеленим, з сивиною, листом, мов би нагадує далеке минуле, мов би плачеть ся на свою гіркую долю.

Ол. Гавриш.

Китайська яблунька.

Зібрали ся раз хлопці на прогулку. День весняний був красний, ліс недалеко за селом, побігли до ліса. Гуляли, співали по гущавині так довго, аж поголодніли. Посідали на вслід під високою смерекою; стали заглядати до своїх клунків.

Розв'язав один з хлопців свій клунок і з великої радости став плескати в долоні. Він знайшов в клунку щось ще більше, окрім пирога.

— Дивіть ся, що мені мамуня дала? — каже до товаришів. — Китайське яблуко завинула разом з пирогом, а я й не бачив. Яке воно жовте, яке красне...

— Будемо їсти, та не всі — замітив один з товаришів.

— Чому не всі? — каже на те хлопчина і розділив яблуко на стільки рівних частий, скільки всіх було. Кождий дістав мало що, але й та дрібка кождому в роті аж розплила ся.

Покріпили хлопці тіло, забрали ся дальше, співаючи. Під старою смерекою лишили ся сліди хлопячого пировання: лушпиння й зернята китайського яблука.

Одно зерно застряло глибоко в землю; мабуть котрийсь із хлопців несвідомо притоптав його ногою.

— Пожди, небожатко, воскресу я тебе на пам'ятку хлопячої прогульки, виростеш ти велике — подумало праведне сонце і стало пригрівати в те місце, де зерно обліпило ся плодородною землею.

Зерно почуло приємне тепло, стало пучнявіти, грубіти, розширяти ся і згодом вилізло з під землі, перетворило ся в зелену ніжну ростинку. Сонце з того зраділо, стало світити, пригрівати ще дужче.

— Примхи віковичного сонця і більше нічого — заскрипотіла стара смерека, споглядаючи в долину на свіжі зелені листки китайської яблуньки. — Приманило сюди своїм теплом якусь чуженицю. Чи пригадав би хто таке?... А чей ми не в гарячих краях живемо?...

Китайська яблунька того не слухала. Вона росла в гору, розвивала ся; з незамітної рослини виросла на гошу деревину, замаїлась зеленими листочками і свою головку звернула до приємного тепленького сонця.

— Нерозвага віковичного сонця, дійсна нерозвага — шепотіла раз-у-раз смерека. — Пощо було, тягнути до нас сироту чуженицю? Хиба на те, щоби мучилась і перед часом згинула.

Китайська яблунька иначе думала: жива, весела стала розглядати ся довкола, кланяла ся чемненько всім старим нанашкам — смерекам, кілька разів вітер повіяв.

— Добрий день! Добрий день! закликала вона весело одного разу. — Господи небесний, що я тут

бачу кругом себе? Де я заблудила, в яким товаристві нахожусь?...

— В студенім, дівонько, в студенім — відповіла стара смерека.

— В студенім? — питала гожа деревина. А щож то значить „студенім“? Я того слова не розумію.

— То значить, що тобі той ніжненький носик відмерзне.

— А щож то значить „відмерзне“?

— Так відпаде до тла; будеш без носа і голова облізе.

— Господи, сохрани мене від такої прокази! Я тоді сталаб дуже погана.

— Погана, чи гарна, тут ні при чім: не будеш мати часу приглядати ся своїй красі.

— Алеж бо ви, матусенько, дійсно на мене чогось не добрі... Чим я вас обидила, що ви так гніваєтесь?

— Смерека подобріла, розговорила ся:

— Ти мене, дівонько, нічим не обидила, я стара, вікова, з того виросла... Мені тільки жаль дуже, що тебе жде незавидна доля; а на того старого каганця я така розгороїжена, мало жовч у мене не трісне.

— Прошу вас, матусенько, лише не гнівайте ся на мене, — благала деревина-чужениця: скажіть мені, кого ви прозиваєте „старим каганцем“?

— А когож більше, як не преждевічне сонце? Воно того лиха накоїло, що ти до нас заблукала ся! Ти мусиш знати, що в нас цілими місяцями нічого більше не видно, лише сніги, леди, оловяні хари, а студінь така, що старі буки тріскають з розпуки, аж лячно слухати. Ти, дівуню, уродила

ся на свою недолю : стільки мучити ся будеш, страх! А на чужу муку я дивити ся не можу, бо я дуже м'якого серця і за то лючу ся на сонце.

— То ви думаєте, матусенько, що я не зроджу солодких яблук?

— Яка-ж ти собі ще дитинка... Де тобі родити у нас солодкі яблука, де?... За кілька місяців кісточка твої струпішіють і сліду по тобі не буде.

Китайська яблунька розплакалась.

Сонце в часі того розговору боролось з хмарами і знов освітило лісовий простір. В китайській яблунці стали кружити живіше соки животні; вона повеселіла, глянула в гору, любов праведного сонця додала їй нової відваги, збудила в ній надію лучшої будучности.

— Ні, любо матусенько, ваша ворожба не здійснить ся, — заговорила знов китайська деревина до своєї сусіди-смереки. — В Бозі надія, я ще своїх діточок діжду ся.

Смерека тим разом мовчала. Вона не хотіла з такою недосвідченою малоліткою про важне діло більше говорити.

Настала погода, з кожним днем було тепліше. Китайська яблунька набирала сили, росла, розвивалась: свіжа, лискуча зелень подовгастих листків аж мініла ся і вказувала на кріпке здоровле молодій ростинокі, а ніжні продухи аж напучнявіли від обильного пахучого соку.

Стару смереку одно тільки не тішило: листочки китайської яблуньки блестіли на світлі соняшнім незвичайно прозорчисто, найменшу жилочку можна було замітити.

— Бачите, матусенько, яка благодять на світі, — заговорила гнучка китайська яблунька, гойдаючись у теплім вітрі. — Надія в Бозі, і все буде добре. Лихо не таке лячне, як ви мені його зма лювали.

— З тобою, дівонько, сто кірців бобу з'їсти і не договорити ся, — каже на то смерека. — Ти нічого ще не бачила, то й нічого не знаєш.

Голос смереки був тепер лагідніший. Подобріла стара на правду і сама повеселіла; вона, бачите, радувала ся зелено-свіжими шпильками, новими бростинками і шишками; голову держала гордо і зати гала часом тужним голосом того, що час весняної краси і теплого літа промине незамітно.

Теплий вітрець нарвав дощику, яблунці така переміна першого дня дуже сподобала ся. Вона умила ся гарненько дощовими краплями, наповнила ситною вогкістю свої коморочки, стала віддихати широко всіми листками.

— Господи святий! Як-же то чудово буду виглядати, коли сонечко засвітить і своїми лучами переменить мої каплі дощові на блискучі діаманти, — подумала яблунька-чужениця.

Але сонце не показувало ся. Злива безконечна, переймаюча студінь стали дощ куляти, а в додатку сильний вітер розприскував дощовими кашлями по всім лісі; все по корчах кулило ся, дріжало, коченіло.

Стара смерека також дужала ся з бурею, гойдала ся з вагом на боки і все споглядала жалібно в долину на малу китайську яблуньку.

Нанашка, бачите, не була така лиха, як сусіди про неї говорили.

— Дихаєш ще, дівонько? — питала ся вона чужениці.

— Ой, дихаю, дихаю, — застогнало біднятко, скулене при землі. — Та буря, той дощ, бодай їх, бодай... Чим ми тих нанашків обидили, що вони так на нас лютять ся?

— Нічим, дівонько, — повідає смерека і сама ударила низьким поклоном, аж закрипіла перед сильним несподіваним вітром. — У нас кожного року в сім часі такий заколот на сьвітї: бурі, вітру і морозу не купити... Часом щось подібного до хвиль марцевих нам подобаєть ся.

— Господи Боже! Така проказа подобаєть ся... Кому? то може довести чоловіка до крайної розпуки, до скажениці.

— Нас з певністю ні, — відповіла гордо смерека. — Ми, бачиш, боремо ся постійно через ціле життє, а така боротьба нас кріпить, збільшує нашу силу. Ви там на полудні весь вік лише парите ся мов у бані, і не дивниця: у вас инакше сонце гріє, а у нас знов инакше.

— Сонечко любе! сонечко миле, приходь лише скоренько! — залебеділа китайська яблунька.

— Відай, ти його так швидко не докличеш ся, Пождеш собі чимало і діждеш ся ще не такого гарзду. Страхати тебе не хочу, але я виджу добре, що тобі смерть уже за плечима. Ще найлучше стало ся би, як би ти відразу загинула, і я на твою муку не дивила ся; тобі й так от нині-завтра...

— Ні, матусенько, я не загину; моя надія, то золоті яблука, тільки прошу вас, не заводіть так надомною, не пугайте мене раз-у-раз смертю. Нехай тільки сонечко покажеть ся, і все буде добре.

Смерека на ті слова зашуміла, ніби зайокнула, і здвигнула жалібно раменами,

У ночі хмари розійшли ся, місяць повновидий і зорочки на небі засяли, на другий день, у неділю зійшло сонце, освітіло і оживило всі ества Божі... настало нове радісне життє. День за днем збігав, постійна погода не переміняла ся, китайська яблуночка підхапувала ся в гору і маїла свою головку що дня сьвіжими листками; від старої смереки розносив ся пахучий ладан.

Надійшла раз лісом молода пані дуже зажурена: на лиці її можна було замітити велику тривогу. Вона сіла собі під смереку і задивала ся в голубе небо. В руках держала від когось лист, бояла ся його розпечатати. Рішилась навпослід; отворила лист і задумала ся. Її бліде лице почервоніло, вона закрила руками очи, щоби здержати рясні сльози. Глянула після того заплаканими очима в небо і сказала: „Надія ще нікого не ущербила“.

Китайська яблуночка гляділа здивована; вона перший раз стрітила ся з чоловіком. Коли пані віддалила ся, думало собі деревце: — Чудесно ті люди виглядають: волос на голові тоненький, мов мої волосинки на коріню, а очи такі прекрасні... вони мені дуже сподобали ся. А як чудесно ті люди знають говорити!... „Надія ще нікого не ущербила“, говорила та пані. Красно говорила, істинну правду сказала. Люди все добре знають: Господь Бог їм все опові-

дає. І я також молю ся до Бога і живу якось, хоч моя висока нанашка раз-у-раз мене ховає. Якже то величаво виглядає, коли ті люди свої очи піднесуть до неба! Тоді їх очи видають ся ще прекрасніші.

— Матусуню, смереко! — говорила чужениця дальше. — Я недавно під вашими ногами людей бачила. Красні собі на диво, а які добрі?

— Тааак? — відзиваєть ся смерека. — А багато ти їх, дитинко, бачила? Цілу громаду, чи більше?

— Одного чоловіка — каже китайська яблунька, трохи подразнена, — але й той був дуже ладний і дуже добрий.

— Коли ти тільки одного бачила, то не маєш чим хвалити ся, не можеш ще про людей нічого говорити. Впрочім ти їх уже не пізнаєш: от нині-завтра буде: амінь...

— Ви, нанашко, дуже прикречкі: все виїздите з того смертю а я страх не хочу умирати.

— Чи один би то не хотів, а мусить... Пожди, нехай тільки осінь надійде, вона з тобою полагодить ся, геть тебе спряче.

Настала й осінь, небо поволокло ся хмарами, студений вітер з дощем майже не переставав: то зимно, то холодно, то знов ні одно, ні друге, а сонце мов навмисно не показувало ся. Китайська яблунька мерзла, диготіла від холоду, але все ще надіяла ся...

— Дихавш ще, дівуню? — мовить з годом нанашка-смерека і з великого жалю аж заскрепотіла над чуженицею.

— Живу ще по Божій волі, — запискотіло деревце.

— Що ти скажеш на сю непогоду? Чи таки й даліше очікуєш манни з неба?

— Я надію ся на благодать Божу.

— Як довго гадаєш ще надіяти ся?

— Поки моя надія не здійснить ся.

— Дурна твоя надія, дуже дурна.

— Ні, матусуню, не говоріть, що дурна, — благала з плачем чужениця. — Я добре підслухала, як люди говорили, що надія ще нікого не уцербила. Люди найлучше все знають: їм сам Господь ту правду об'явив.

— А що вдієш, як по осені зима наступить? А в зимі лише сніги, леди й морози і більше нічого; кажи, що тоді вдієш?

— Хиба я знаю? Я тільки надію ся, що мені Бог допоможе, я ще діжду ся золотих овочів.

Сильний вітер загудів проразливо; нанашка і похресниця вдарили поклоном, замовкли.

Одного дня рано стала густа, студена мряка в долину, почало на сьвітї провиднювати ся, коло полудня ненадійно степліло, сонце оглянуло ся і озарило весь ліс з його осінною пестрою красотою.

— Чудно й гарно на сьвітї Божім — закликала радісно деревина зайда. — Аж тепер моя надія здійснить ся, і нанашка перестануть заводити...

Сонце на ті слова тільки незамітно усміхнуло ся і зігнало смєречину тїнь з китайської яблуньки.

— Ти занедужала, дівонько на велику княгиню, заглаголіла знов смєрека. — Через ту надію ти й не знаєш, що коло тебе дієть ся, яка опасність висить

над твоєю головою. Тобі зелень в голові, а мені аж серце краєть ся з горя, коли подумаю про твій кінець.

Надійшли люди, молодий пан з панею, весело розмовляли, сьміяли ся. Обое задержали ся коло старої смереки, стали розглядати ся по корчах.

— От під сим самим деревом я читала твій послідний лист, — оповідає пані. — Дома я не мала відваги лист розпечатати, годі було довідати ся мені, яка нас жде будучність; невідома сила тягла мене тоді в лісну самоту... Але, але, що я бачу? Китайська яблуночка в нашім лісі, подивись яка красна — говорила пані і похилила ся над зеленою деревиною.

— Дійсно вона сама — відозвав ся пан. — Чудо — диво... Де вона тут взяла ся? Шкода такої деревинки; вона в зимі замерзне.

— Візьмемо її до себе на памятку — повідає пані — і посадило в нашій теплярні на почеснім місці; сама буду її доглядати, а її ріст буде мені пригадувати, як повернуло наше щастє.

— Гадка твоя чудесна. — сказав пан і викопав бережно деревиною разом з землею так, що ані одного корінчика не порушив.

І пані також помагала панови.

Коли викопали китайську яблуньку, понесли її обое до теплярні.

Смерека приглядала ся з гори тій роботі.

З початку дивувала ся, навпослід сказала:

— Сліпе щастє стрітило сліпу заволоку і більше нічого. Славити Господа, що так стало ся: вона тут тільки стогнала би, а я того страх не люблю!

СТЕПАН ПЯТКА.

Сумно колишуть ся сосни.

ФАНТАЗІЯ*).

Давно кажуть — царювали по лісах і горах лісні царі.

А може й тепер царюють.

В темних старих горах, недоступних людям, а знані лишполохливим птицям, медведям і ворожо настроєним орлам — проживають вони може і тепер. Проходжують ся в дивних коштовних, поволочистих строях, у срібній коруні, числять сосни й дуби в своїй державі... назначуючи їм вік, задержуючи ся около тихих великих вод, що тут і там виблискують ся сріблито-зеленими зеркалами в густій траві лісів; і така їх ціла праця.

Один такий цар - кажуть, любив одно таке озерце більше, ніж інші.

Називав його своїм „морським оком“, хоча було цілком мале... і в глибині ліса бережно заховане... неначе... лиш з умисне для него з зелені виблискувало.

*) По звидженню маленького так званого „морського ока“ в горах коло гуцульського села в Арджель недалеко Рус Мольдавиці (Імполюнґського повіта) на Буковині

Коло него задержував ся місячними ночами і заглядав радо в його глибинь.

Де дно в нім починало ся і де кінчило ся, знав, здаєть ся лише він один. Зверхи було воно погідне, спокійне і затаювало тим спокоем велику глибинь.

Цар бачив на його дні якісь чудеса, купав свій образ царський в срібній поверхні, що йому служила за зеркало, перечислюючи від часу до часу дороге каміне в коруні своїй, а вкінці, заслухував ся в гру якихось звуків, що мов золотими струнами викликувані, добувались із глибокого дна морського ока до него, скоро спиняв ся коло него, заглядаючи по чудеса в зелену глибинь...

Там лежала золота чудотворна арфа і в місячних ночах обзивала ся чародійними звуками до него.

Довгі роки пригравала йому якусь пишну, ніжну пісню, і її чули окрім него дикі білі голуби, замкнена папороть, вершки старих смерек, а підчас весняних ночей, і цілий ліс...

Молоді серни й олені заходили в ту сторону з него воду пити, але... зачувши предивні звуки... заслухувались... і забували... Одного разу спроневірила ся цареви його улюблена русалка покинула царя на віки...

Засумував за нею лісний цар.

Мірів гострим кроком із жалю свою державу здовж і ширш і шукав спокою. В пошуканці за спокоем поблідло у него колишне довіре до всего, що живе — і він ніяк не міг переломити зневіря в своїй души.

Зближивши ся одного разу до свого озера, поглянув на його поверхню і задумавши ся на хвилину, зморщив грізно царське чоло.

Йому видало ся, що срібна поверхня не відбивала його царську стать так ясно, як колись. Що його пишна корона стратила через те на блискучій своїй питомій красі, та що за те верхи високих стрійних смerek і сосен відбивали ся виразнійше в воді, як він у своїй королівській гордості. „Нема глибини і в тобі!“ кликнув із погордою і тупнув ногою.

„Ти не „морське око“, вічне „зеркако“ лісової правди, але погана калужа, як усі ті інші, що блестять фалшивим, приманливим сьвітлом. Від нині не хочу й глянути на тебе!“

Так кликнув із погордою і гнівом.

Відтак відломив сильною рукою брилу скали, що стояла он тут у поближу — в місто каменя, і здоймивши її люто в гору, кинув нею з цілої своєї царської сили в тиху погідно блестячу глибіню...

Глухо пішов відляск води лісом. —

Задрожала срібна поверхня і заколихалась у своїм незглубимім на око кітлі — а разом із тим добув ся болізнний зойк із глибини, і по короткій хвилі якоїсь укритої підводної борби — викинуло розбурхане дно золоту, чудотворну арфу на верх. Золоті струни її, пірвані острим каменем, киненим царською рукою, обвили ся з раптового, несподіваного болю округ арфи — відтак поплававши з нею сумними нитками безвладно по скаламученій поверхні — потонули на віки в чорну безодню...

Царя перекинула тієї ночі якась невидима лісна сила в орла.

Пересиджує самотній на острій скелі високій, і мимоволі звертають ся його очи місячними ночами тужно на безворушну поверхню „морського ока“.

Над нею панує від тої хвилі мертва тишина.

Ні зморщить ся воно, — ні задрожить... а колишнє, веселе, рівне зеркало його стратило питомий блиск свій, і мов підмулене, поблідло, брудно-зеленою барвою, не відбиваючи більше чисто зелених верхів найвисших смерек. Предивна музика, що добувала ся опівночею з його глибини розплаваючи ся ніжно звенячою мрією в весняних ночах дрімучим лісом... згубила ся. І лежить на дні його чудотворна арфа, а округ неї обвили ся золоті піврвані струни її.

І жде вона дня... кажуть... аж сягне царська рука в обиджену глибіню її корита, цідніме її в гору, і царською рукою приправить її струни до воскресної пісні..

Вона сотворена до гри.

А цар лісний... зачарований в орла, пересиджує на стрімкій скелі самотній, і зацікавивши звичаєм орлів, тужить за співом потонувшої з його вини арфи...

Зелені смереки посхиляли в жалобі по арфі свої зелені віти безнадійно до землі, не підводячи їх і по нинішній день у гору, а ніжні звуки виждані ними надармо... мов без повороту... заблукались... у даль...

Посумніло без них у лісі.

І ждуть так обоє.

Він, на високій, стрімкій скалі, — а вона, глибоко на дні вогкої лісної глибини.

І ждуть безчисленні дні і ночі, очікуючи, що ночі чудотворної години цівночі тієї, що приводить іноді чудеса з собою, а їм мала би принести воскресення чудес. Йому, щоб на ново в царя вернувся, а їй, щоб ожила з золотими струнами і як давнійше чудовими звуками пригравала лісови — і не діждуться.

Та кажуть люди — що єсть одна ніч, у полеті часу назначена розцвітом папарті, із сходом лісних царів і русалок... Єсть ніч одна, де збивають лісні дзвінки — цвіти головками, скликають усі цвіти знані й незнані до сьвяткованя пишного сьвята лісного воскресення, де обзиваються зацімлі води по лісах привабливим плюскотом до берегів, і все в округи воскресає.

І прокинуть ся, кажуть, у тій чудотворній ночі заклятий німий орел зі сумної висоти своєї, і зійде з неї давним царем лісним у зелену глибіню ліса, колишньої держави своєї — а коли буде минати зарослий вже беріг свого „морського ока“, обізветь ся в замуленій глибині замертвіла чародійна арфа.

І тоді, кажуть, опустить цар пишну корону свою до неї в глибіню і віддасть тим золотим струнам силу звуків, що пірвав колись у превеликій несправедливості своїй, і відтак буде вже вона грати наново, як грала, і сживляти як давно німу воду, а з тим і мовчаливі прастарі ліси.

Інші кажуть знов так:

Прокинув ся цар одної ночі в давню свою

постать і пішов рівним кроком до безворушного озера свого.

Ждав там і хилився над мертвою поверхнею, та арфа не обзивала ся...

— „Ти заніміла на віки?“ кликнув із жалем.

Відповіді ніякої.

Мовчанка...

„На віки“.

Намість арфи зашуміли здавленим шумом сосни, а коли він із напруженнєм вслухав ся в шум смерек, щоб дослухати ся раз звуків чудової арфи, розібрав лиш жальний шум сосен... що переповідали:

„Чудотворні арфи лиш раз програвають і тобі вже вона не заграє в друге. Покинь нас на все!!“

— — — — —
— — — — —

Царська корона лежала на замуленім дні біля розбитої золотої арфи... цар опустил ліси...

Зашуміло в слід за ним.

Місяць виринув із за гір, глянув у воду і мов опинив ся в лискучій поверхні.

В округи філював жалібно шум.

Тут і там... золотіли в зелені берега сьвітлом крапельки, мов золоті слези... а лісом колисав ся шум вічно засумованих сосен і так колишеть ся він аж по нинішний день, деб і не виростили сосни і смереки...

Ольга Кобилянська.

З М І С Т:

	Стор.
1) М. Чернявський: Марш Сагайдачного . . .	3
2) Б. Лепкий: Цвіт щастя	7
3) В. Стефаник: Вечірня година	13
4) Дніпрова Чайка: Шпаки	17
5) Г. Хоткевич: Сліпець	20
6) І. Франко: Мій злочин	27
7) Ол. Гавриш: Вербa	37
8) Степан Пятка: Китайська яблунька . . .	45
9) Ольга Кобилянська: Сумно колишуть ся сосни	55

Від редакції.

„Ніколи не буде за багато книжок для молодіжи!“ — сим кличем кермували ся ми забираючи ся видавати отсю бібліотеку. Кождий, кому довело ся коли небудь завідувати читальною для шкільної молодіжи, мусить повитати радо всяке видавництво, що підпомагатиме важку працю учителів на полі заспокоєння жадоби молодіжи до лектури.

Та ми ще й поклали собі метою запалювати молоде покоління любовю до нашої бувальщини, цікавити розвитком сучасної української літератури, знайомити із творами духа усього людства, о скільки вони конечні до життя людини. Не бавити, але давати підстави для пізнішого умового розвитку — отсе ціль і завдання нашої бібліотеки. А в першій мірі — се бібліотека для української молодіжи! Звісно УКРАЇНА з усіма проявами свого життя вибеть ся у нашій бібліотеці на перше місце!

І таких на пр. збірок, як отсе „Перли“ — ми випустимо з часом більше, а знайомити мемо у них молодіж із творами письменників, що їх писання на разі для молодіжи неприступні задля яких небудь зглядів. Велику вагу покладемо на українську устну словесність. А серця молодіжи запалювати мемо любовю й пошаною до героїв, та сьвіточів нашої бувальщини.

Із такою програмою звертаємо ся до всіх прихильних сьому ділу, щоби зволили прийти нам із моральною і матеріальною підмогою, а головно, щоби приєднували нам передплатників. Передплата на шість книжочок річно (що два місяці книжка) виносить **3 кор.** у рік. Спеціально звертаємо ся до наших панів товаришів о пораду й порученне бібліотеки молодіжи, а панів учителів і управи народніх шкіл просимо передплачувати нашу бібліотеку на премії для шкільної дїтвори. Рівнож приймає ся передплату на картоновані примірники (4 кор. у рік за 6 книжок) і оправлені в полотно (5 кор. у рік).

Редакція просить нарешті всіх, що мають до діла із лектурою для молодіжи, аби зволили присилати свої цінні замітки і ради, а також, коли можуть, рукописі до бібліотеки. В справах редакції треба звертати ся до **Антоня Крушельницького в Станіславові**, в справах передплати до кого небудь із видавців.

В Станіславові, в грудні 1907.

Антін Крушельницький

Михайло Вашкевич

учителі гімназії, Станіславів.

PK II
36.992

D-16.477

АВТОГРАФ

Рік I.

Ч. 1.

БІБЛІОТЕКА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІЖИ
ПІД РЕДАКЦІЄЮ
АНТОНА КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО.

34564
Tz

ПЕРЛИ

українського письменства.

Вибір із прозових писань українських
письменників.

Накладом М. Вашкевича і А. Крушельницького.

З друкарні Е. Вайденфельда і брата в Станіславі.
1908.

Сю книжку вислаємо на оказ на різні адреси. Хто
не хоче передплачувати, зволить або звернути книж-
ку, або прислати за неї належитість: 50 сот. на
руки видавців.